

Ministry aimed at solving the critical problems of the industry, generated mainly by war and social tension.

Keywords: *Ministry of public health and care, the Ukrainian government, lawmaking, combating disease and local governments.*

Макаренко С. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ІСТОРИЧНА ГЕНЕЗА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ВІД АРИСТОТЕЛЯ ДО КІСТЯКІВСЬКОГО

Аналізується природа та сутність громадянського суспільства, його розуміння у політолого-правових розвідках від античності до українських мислителів XIX–XX століття.

Ключові слова: *людина, політика, свобода, громадянське суспільство, демократія.*

Людство завжди цікавилось природою й сутністю людських взаємовідносин. Предметом людського осмислення були й є поняття “рівність”, “справедливість”, “свобода”, “закон”, тобто ті проблеми, якими здебільшого переймається філософія права з її постійним пошуком істини про право, правову державу, громадянське суспільство [1, с. 110]. Одним з ключових понять демократичного поступу людства є поняття громадянського суспільства. Правовий аспект останнього досліджено, мабуть, найменшим чином. І це зрозуміло. Для того, щоб дійти розвиненої ідеї громадянського суспільства людству знадобився значний обсяг часу, хоча головні передумови формування цієї ідеї знаходяться у працях ще античних філософів. Для ефективного аналізу поняття “громадянське суспільство” треба простежити становлення ідеї “громадянського суспільства” у політологічній та правознавчій літературі (від Аристотеля до Драгоманова та Кістяківського). Зупинимось на цьому більш детально.

Громадянське суспільство – це самореалізована і саморегульована публічна сфера, що функціонує незалежно від держави, формуючи соціальний капітал та запобігаючи зловживанню владою. З одного боку, громадянське суспільство – це таке суспільне життя в якому люди взаємодіють як рівні і вільні індивіди з приводу реалізації та захисту своїх приватних і суспільних інтересів без участі держави. З іншого боку це тип взаємодії, модель соціальної організації про ефективність якої можна судити лише тоді, коли в суспільстві є достатньо розвинена мережа ефективно діючих громадських об’єднань і асоціацій [2, с. 84].

Історично, як це вже було зазначено, ідея громадянського суспільства сягає політично-правової думки античності, зокрема творчості Цицерона, коли закладались основи уявлень про громадянство. Термін “громадянське суспільство” етимологічно пов’язаний із латинським словом *civis* (громадянин) у розумінні члена громадянської общини (*civitas*) й основного суб’єкта тодішніх приватноправових (а не публічно-владних) відносин згідно з римським громадянським правом (*ius civile*). Звідси й простежується близькість понять “громадянин” (*civis*) і “громадянський” (*civilis*) [3,

с. 114].

У працях філософів ідея громадянського суспільства бере початок від античних міркувань про взаємозв'язок індивідуального та суспільного, соціального та природного. Платон першим обґрунтував відмінності між термінами “суспільний” і “приватний”. Окремі принципи, які є важливими для розгляду громадянського суспільства, а саме принцип розвитку складних систем із простих, принципи ієрархічності та функціональної доповнюваності вже є в Платона. Однак саме поняття вперше з'явилося в Аристотеля, для якого громадянське суспільство – це правовим чином організована спільнота вільних і рівних громадян, які об'єднуються для спільного добра і підкоряються формі політичного спілкування, яку самі визначають. Суб'єктом (елементом) цього спілкування є людина як політична істота, а суспільна ієрархія має вигляд: політична істота – політична сім'я – політична община – держава (громадянське суспільство). Усю системну складність суспільства Аристотель, отже, зводить до однієї ієрархії – політичної, тобто громадянське суспільство – це політична система [4, с. 11].

Аристотель вбачав коріння розумного суспільства в ідеї полісу, вважав, що поняття “суспільство” і “держава” є тотожними. Важливими рисами античного полісу, на його думку, були виборність і підзвітність магістратури, строки повноважень, свобода слова, невтручання влади у приватні справи, рівність усіх перед законом тощо. Держава, за Аристотелем, виникає природним шляхом для задоволення життєвих потреб, але мета її існування – досягнення блага людей. Держава, у порівнянні з сім'єю та поселенням, – вища форма спілкування, в якій і завдяки якій всі інші форми людського спілкування досягають своєї мети і завершення. Держава – це достатня для самостійного існування сукупність громадян. А громадянином, згідно з концепцією Аристотеля, є той, хто може брати участь у законодавчій та судовій владі даної держави.

Право, за Аристотелем, є нормою політичного спілкування людей. “Поняття справедливості пов'язане з уявленням про державу, оскільки право, яке служить критерієм справедливості, є регулюючою нормою політичного спілкування”, – підкреслював Аристотель у своїй праці “Політика”. Право характеризується Аристотелем також як рівність, але, відповідно до його трактування справедливості, ця рівність не абсолютна, а відносна, оскільки люди не рівні за своїм достоїнством [5, с. 39].

Ідеї Аристотеля та інших мислителів давнини щодо громадянського суспільства знайшли свій розвиток у Римі, де з'явилося поняття “асоціація рівноправних громадян, які проживають у місті” (“*civitas nostra*” – “наше місто”). Цицерон, як і Аристотель, не бачив принципових відмінностей між поняттями “держава” і “суспільство” (“громадянська громада”). Виникнення суспільства він пов'язував з розвитком людини. На його думку, розум і дар мови, взаємне спілкування, обговорення і прийняття рішень об'єднують людей у “природне суспільство”. Етика та мораль набувають рис своєрідної “середньої ланки” між суспільством та державою, а проблема справедливості останньої перетворюється в проблему політичної справедливості та легітимації державної влади [6, с. 4].

Керуючись твердженням Платона, що “довершена людина є найкращою з тварин,

але коли вона не дотримується закону і права, вона гірша від усіх”, Аристотель також твердив, що закон є необхідною умовою цивілізованого життя, що при його творенні колективна мудрість людей (народна думка) має більшу цінність, ніж якби це робив наймудріший законодавець. Тож знання народу повинні сприйматися не як небажана обставина, а як норма в законотворчій діяльності [7, с. 112].

Період Середньовіччя був менш плідним у розвитку концепції громадянського суспільства. Спроби узагальнити досвід спілкування і взаємодії індивідів поза формами, встановленими або контрольованими державою, мали здебільшого релігійний відтінок (Августин Блаженний, Тома Аквінський та ін.). Ґрунтовного розвитку вчення про громадянське суспільство набуває у період розкладу феодалізму та зародження капіталізму (XVII–XVIII ст.). Саме в цей час з'явилося поняття “громадянське суспільство”. У працях західноєвропейських мислителів Г. Гроція, Б. Спінози, Т. Гоббса, Дж. Локка, а згодом Ж. Ж. Руссо і Ш. Монтеск'є було розкрито сутність і значення цього поняття, його характерні ознаки. Проте вони не вбачали принципової різниці між категоріями громадянського суспільства і держави, але намагалися “розвести” ці поняття. Т. Гоббс, зокрема, розглядав громадянське суспільство у руслі теорії договірного походження громадянського суспільства і теорії природного права. Перехід від “природного стану” до громадянського суспільства він вбачав у зосередженні влади в руках міфічної людини – Левіафана. Така верховна влада, на його думку, забезпечує функціонування громадянського суспільства, організованого і створеного як держава [8, с. 646].

Обстоючи ідею сильної державної влади, яка може зупинити “війну всіх проти всіх”, Т. Гоббс виступав проти надмірного розвитку держави, наголошував на ідеї верховенства в ній закону та права. У громадянському суспільстві Т. Гоббс виділяв політичні та приватні товариства (структури). Політичні створюються верховною владою держави і підвладні суверену; приватні товариства - самими підданими і не є повністю залежними від верховної влади. У Т. Гоббса, отже, вже простежується спроба певною мірою проголосити примат громадянського суспільства перед державою.

Безумовно значущим є для адекватного розуміння природи громадянського суспільства як сфери втілення людської свободи та пошуку ефективних інструментів протидії зловживанням держави своєю владою творчий доробок французького філософа і просвітителя Ш. Монтеск'є [9, с. 4]. Він обґрунтував ідею правління законі, розмежовував закони державні і громадянські. Перші регулюють політичні права і свободи громадян, другі – недержавні відносини (власності між добровільними об'єднаннями громадян тощо). Закони громадянського суспільства, за Ш. Монтеск'є, важливі гарантії від сваволі та диктатури.

На відміну від Т. Гоббса, представника державного абсолютизму, інший англійський просвітитель Дж. Локк єдиним законним джерелом політичної влади вважав згоду народу, тобто суспільний договір. Укладаючи такий договір, люди створюють громадянське суспільство, щоб надійніше користуватися своїми природними правами. Влада не повинна зазіхати на ці права. Інакше народ може розірвати угоду з урядом.

Для Локка громадянське суспільство все ще збігається з політичною сферою.

Громадянське суспільство є сферою політичної асоціації, встановленої серед людей після того, як вони залишають “природний стан” і вступають до співдружності. Політичне або громадянське суспільство для Джона Локка – це арена, де “незручності” й недоліки природного стану виправлені завдяки взаємному договору і згоді. Громадянське суспільство, в цьому розумінні, досягає “досконалої свободи” та “прав і привілеїв, якими користуються люди при природному законі” [10, с. 30]. Нормативний стан громадянського або політичного суспільства для Локка перетворюється на стан природи, в якому всі люди природні і який є станом досконалої свободи для їхніх дій та розпорядження майном і людьми настільки, наскільки це збігається з межами природного права, поза дозволом або незалежно від бажання будь-якої іншої людини.

Завершеного вигляду теоретична основа класичного розуміння громадянського суспільства набула у поглядах І. Канта та Г. В. Ф. Гегеля. Синтезувавши найбільш позитивні моменти концепцій представників Нового часу, вони вперше проаналізували явище громадянського суспільства як автономного від держави простору самореалізації людини. Перехід до раціональної моделі соціального управління викликав до життя появу нових форм організації суспільного устрою – правову державу, громадянське суспільство та конституціоналізм. Саме вони, уособлюючи собою цінності свободи та гідності особистості, надали людині можливість у певних межах почувати себе захищеною від свавілля влади [11, с. 8].

Для І. Канта нього громадянське суспільство – царина цілей, етична держава. Це суспільство, де поведінка будь-якої людини визначається насамперед вищим моральним законом – категоричним імперативом, який приписує: стався до інших, до людства і самого себе не як до засобу, а як до цілі. Дій так, щоб максима твоєї волі могла стати всезагальним законом. Через цю концепцію в І. Канта проходить ідея свободи людини та її рівності у правах з іншими людьми [12, с. 647]. І. Кант не лише послідовно обґрунтовує ліберальну теорію правової держави, але й всебічно досліджує засадничу умову створення справжнього, відкритого громадянського суспільства – людину як самодостатню, суверенну, самоврядну особистість, яка може і повинна самостійно думати та діяти. В свою чергу, Гегель, критикуючи договірну теорію держави, звертався передусім до конституційних свобод та прав індивіда. Обстоюючи ідею правової рівності людей, він дійшов до класичного, методологічно значущого визначення сутності громадянського суспільства [13, с. 5]. Зокрема у своїй праці “Філософія права”, він одним з перших розмежував категорії громадянського суспільства і держави. Для нього громадянське суспільство є сферою “матеріальних умов життя”, “продуктом природної необхідності”, сферою реалізації особистих, приватних інтересів окремих індивідів. Що ж стосується держави, то вона є політичною організацією, необхідною громадянському суспільству, але не тотожною йому. Держава є похідною категорією від громадянського суспільства, залежить від нього і може існувати тільки при розвинутій соціальній структурі цього суспільства.

Необхідність такого розрізнення впливала з гегелівської концепції індивідуального “я”. Індивід, на переконання Гегеля, здобуває свободу лише у процесі саморозкриття, до якого причетні всі оточуючі його інстанції і, в першу чергу, родина. Стосунки ж індивіда і родини базуються на зобов’язаннях “природного благочестя”, між батьками і дітьми неможливий договір, згідно з яким батьки зобов’язувались би

зачати і виховати дітей в обмін на їх майбутні любов і захист. Тож у стосунках між ними існують взаємні природні зобов'язання, що глибоко переплетені зі свободою індивіда. Індивідові потрібна сфера вільної діяльності, де він може порівняти свою волю з волею інших й утвердитись у справедливих взаєминах. Ця сфера є сферою згоди, а отже, договору, яку Гегель і називає “громадянським суспільством”. Вона постає ланкою несформованого об'єднання, яке оточує і надає тотожності родині, оскільки його сутність виявляється у взаємному визначенні обов'язків, які закореніли в індивідуальному виборі [14, с. 115].

Марксизм вніс елемент класовості у поняття “громадянське суспільство”. К. Маркс і Ф. Енгельс розглядали це суспільство як історичний феномен, результат історичного розвитку конкретного способу виробництва. Для них громадянське суспільство – форма, в якій здійснюється економічний розвиток. Пріоритет у взаєминах громадянського суспільства і держави віддавався першому. Вадою ж буржуазного суспільства і буржуазної держави вони вважали приватний інтерес. Як прибічники колективного інтересу К. Маркс і Ф. Енгельс обґрунтовували зміни в характері громадянського суспільства і буржуазної держави внаслідок соціальної революції і появи нової держави у формі диктатури пролетаріату. Нове суспільство, на їхню думку, складатиметься з неантагоністичних класів: у ньому людина зможе знайти себе, насамперед як суспільна особа [15, с. 647].

Відомий представник німецького Просвітництва XVII ст. В. фон Гумбольдт найчіткіше провів розподіл між державою і громадським суспільством, виділивши три головні відмінності між ними: по-перше, це система національних суспільних закладів, які формуються із низу самими індивідами, і система державних інститутів; по-друге, природне і загальне право і позитивне право, що видається державою: по-третє, людина і громадянин. Він робить висновок про те, що державний лад не є самоціль, а лише засіб для розвитку людини. Державна діяльність, за Гумбольдтом, повинна підкорятися задоволенню інтересів і потреб людини [16].

Що стосується української філософії та правознавства, то перші спроби осмислення відносин суспільства і держави відносяться до періоду Київської Русі. З'являються роботи, в яких мова велась про обмеження князівської влади общиною (Ф. Печерський) чи правом (С. Оріховський). В XVI–XVII ст. – період, коли вперше після тривалої перерви було відроджено українську державність – проблема розвитку суспільства поза впливом держави знову починає активно обговорюватись у працях українських полемістів (І. Вишенського, С. та Л. Зизаніїв, З. Копистенського, К. Філарета) і включає в себе ідеї формування громадянської колективності, самостійності козацтва та його участі у вирішенні державних справ. За часів визвольної війни держава, що розбудовувалась, і суспільство розглядались як єдине ціле [17, с. 7].

У XVIII столітті інтеграція української та європейської політико-правової думки з досліджуваного кола питань посилюється. Конституція П. Орлика передбачала становлення представницького політичного правління, незалежного суду, контролю з боку суспільства за діяльністю державних установ. Великий вплив на вітчизняну політико-правову думку справила “Декларація прав людини і громадянина”. В Україні її ідеї споріднені з “Історією Русів” – популярним історичним трактатом першої половини XIX століття. На “Історії Русів” виховувалось ціле покоління українських мислителів, і

зокрема М. Костомаров та Т. Шевченко. Одним з найвидатніших представників української політико-правової думки був М. Драгоманов. Не ідеалізуючи власної національної держави, він розвивав ідею земської автономії, у якій ключове місце обіймали громади. Вони повинні були поєднати в собі риси місцевої адміністрації та громадянського самоврядування, що робило їх елементом громадянського суспільства.

Грунтовна розробка всього інституту прав людини (економічні, політичні, соціальні, культурні) та поєднання історико-національних традицій українського народу з досягненням світової правової думки належать М. Драгоманову, погляди якого формувалися під впливом Гроція, Спінози, Локка. М. Драгоманов не залишив жодної праці, в якій би систематично та повно були б викладені думки про право. І все ж текстологічний аналіз теоретичної спадщини великого мислителя дозволяє вирізнити концептуальне ядро його розробок в галузі права – це проблема прав людини. У “Старих Хартіях вольностей” 1895 р. М. Драгоманов прослідковує виникнення та розвиток понять права людини, свободи, рівності перед законом. Для М. Драгоманова ідея прогресу пов’язана з правами людини [18, с. 196].

Новим етапом розвитку вітчизняної політико-правової думки став кінець ХІХ – початок ХХ століття. Це було, в першу чергу, пов’язане з інтенсивним розвитком у цей період в Україні інститутів громадянського суспільства та її інтеграції до світової спільноти. Значним внеском в історію політико-правової думки стали розробки вітчизняних юристів кінця ХІХ – початку ХХ століття (О. Кістяківського, Б. Кістяківського, М. Палієнка, Г. Коваленка), письменників (І. Франка, Л. Українки), політиків (М. Міхновського). Власну концепцію співвідношення громадянського суспільства і держави мав В. Липинський. Цікавою є його ідея регулювання відносин між ними на основі закону [19, с. 8].

Взагалі громадянське суспільство в українському правознавстві та філософії права завжди нерозривно пов’язане із категорією права, а трактування права є досить нетривіальним. З погляду істориків права України, право є елементом історичного життя народу, який втілюється у звичаях і одержує вигляд закону тільки з появою юристів (М. Ф. Владимирський-Буданов); право сягає своїм корінням у народну творчість (О. Ф. Кістяківський). З таких позицій право і закон є взаємопов’язаними, але все ж різними явищами. Якраз право володіє життєдайною силою, оскільки воно є живим, тоді як закон повністю залежить від свавілля законодавця. Теорія права Б. О. Кістяківського вибудовується на тому, що спосіб свідомої діяльності людини є її основою. Відповідно до такої позиції право визнається найзначнішим та найповнішим виразником культури суспільства. Право є духовним елементом суспільства, який вбирає в себе свідомі індивідуальні зусилля. Особливої уваги заслуговує вчення Б. О. Кістяківського про історичну реальність як певну відповідність рівня розвитку культури суспільства та правосвідомості окремих соціальних груп. На думку науковця, правові явища занурені в цю реальність, а тому прогностичне значення для побудови правової держави має історичний рівень розвитку правосвідомості [20, с. 200].

Використані джерела:

1. *Гвоздецький В. Д.* Основні ознаки правової держави та громадянського суспільства / В. Д. Гвоздецький // *Право України*. – 2002. – № 2. – С. 110.
2. *Шевчук Т.* Недержавні організації в громадянському житті рівненщини / Т. Шевчук // *Регіональний вимір політичного процесу в Україні у 2007 році: Матер. між регіон. наук.-прак. конф. (Львів, 10 листопада 2007 року) / укл. А. С. Романюк, Л. С. Скочиляс, О. В. Шиманова*. – Львів : Генеза-ЦПД, 2007. – С. 84.
3. *Гвоздецький В. Д.* Основні ознаки правової держави та громадянського суспільства / В. Д. Гвоздецький // *Право України*. – 2002. – № 2. – С. 114.
4. *Буник М. З.* Принципи моделювання громадянського суспільства як системи соціально-політичних відносин : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / М. З. Буник ; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Л. – 2006. – С. 11.
5. *Андрусак Т. Г.* Історія політичних і правових вчень / Т. Г. Андрусак, Ф. П. Шульженко. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – С. 39.
6. *Черноног Р. А.* Держава і громадянське суспільство: соціокультурні аспекти розвитку : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 / Р. А. Черноног ; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2003. – С. 4.
7. *Гвоздецький В. Д.* Основні ознаки правової держави та громадянського суспільства / В. Д. Гвоздецький // *Право України*. – 2002. – № 2. – С. 112.
8. *Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.* – К. : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 1. – С. 646.
9. *Черноног Р. А.* Держава і громадянське суспільство: соціокультурні аспекти розвитку : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 / Р. А. Черноног ; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2003. – С. 4.
10. *Селігман А. Б.* Ідея громадянського суспільства / Адам Б. Селігман : пер. з англ. О. Камінського. – К., 2000. – С. 30.
11. *Манжола П. Г.* Роль громадянського суспільства у легітимації політичної влади в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / П. Г. Манжола ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – С. 8.
12. *Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.* – К. : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 1. – С. 647.
13. *Черноног Р. А.* Держава і громадянське суспільство: соціокультурні аспекти розвитку : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 / Р. А. Черноног ; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2003. – С. 5.
14. *Гвоздецький В. Д.* Основні ознаки правової держави та громадянського суспільства / В. Д. Гвоздецький // *Право України*. – 2002. – № 2. – С. 115.
15. *Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.* – К. : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 1. – С. 647.
16. *Політологія : підручник / Ю. М. Розенфельд, Л. М. Герасіна, Н. П. Осипова, М. І. Панов, О. М. Сахань, О. В. Ставицька.* [Електронний документ]. – Х. : Право, 2001. – 360 с. – Режим доступу : www.radnuk.info/pidrychnuku/polit/271-rozenfeld.h...
17. *Тимченко С. М.* Теоретико-правові проблеми взаємодії громадянського суспільства і правової держави в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / С. М. Тимченко ; Націон. ун-т внутрішніх справ. – Х. – 2001. – С. 7.
18. *Філософія права : навч. посіб. / за заг. ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля.* – К. : Юрінком-Інтер, 2000. – С. 196.
19. *Тимченко С. М.* Теоретико-правові проблеми взаємодії громадянського суспільства і правової держави в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / С. М. Тимченко ; Націон. ун-т внутрішніх справ. – Х., 2001. – С. 8.
20. *Філософія права : навч. посіб. / за заг. ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля.* – К. : Юрінком-Інтер, 2000. – С. 200.

Макаренко С. О. Исторический генезис правового статуса гражданского общества: от Аристотеля к Кистяковскому.

Анализируется природа и сущность гражданского общества, его понимания в политолого-правовых разведках от античности к украинским мыслителям XIX-XX века.

Ключевые слова: человек, политика, свобода, гражданское общество, демократия.

Makarenko S. O. Historical genesis of legal status of civil society: from Aristotle to Kistyakovskomu.

Nature and essence of civil society is analysed, his understandings in politologo-pravovikh secret services from antiquity to the Ukrainian thinkers of XIX-XX of age.

Keywords: persons, politician, freedom, civil society, democracy.

Токарчук О. В.

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ С. ШЕЛУХІНА В ЕМІГРАЦІЇ

Емігранти намагалися консолідувати українську еміграцію в єдиний орган, який здатен був би гідно представити інтереси українського народу. С. Шелухін завжди велику увагу приділяв державотворчій діяльності, в тому числі, будучи в еміграції. Правник за допомогою видавання наукових праць, через прийняття участі в різних міжнародних, слов'янських і чехословацьких конгресах та конференціях слугував інтересам українського народу.

Ключові слова: С. Шелухін, український народ, суверенна держава, еміграція, державницька діяльність.

Документальні зібрання української еміграції є надзвичайно цінним джерелом не тільки для вивчення її діяльності, а й для дослідження подій Першої світової війни, державотворчих процесів в Україні періоду визвольних змагань 1917–1920 рр., окремих аспектів військової, культурної, церковної історії, а також життя, наукової та творчої спадщини багатьох громадсько-політичних, військових, церковних і культурних діячів України першої половини ХХ ст. (М. Грушевського, С. Петлюри, Д. Дорошенка, В. Винниченка, В. Липинського, О. Лотоцького, А. Шептицького, І. Огієнка, І. Горбачевського, Д. Антоновича, С. Русової, М. Шаповала, С. Шелухіна, Н. Полонської-Василенко, В. Петріва та ін.) [4, с. 196].

У час революції С. Шелухін був генеральним суддею УНР, міністром юстиції, сенатором Української держави, головою делегації, що вела перемовини з радянською Росією, а водночас працював над дослідженням українського минулого, розв'язував важливі правові питання, висловлював професійну думку з актуальних політичних справ на сторінках українських газет та журналів. Цю працю продовжував і в еміграції.

4 січня 1921 р. у Відні відбулося установче зібрання Всеукраїнської Національної Ради (далі – ВНР), у якому взяли участь наддніпрянські (соціалісти-революціонери, соціалісти самостійники, соціалісти-федералісти, народні республіканці і народна партія) і західноукраїнські партії (народно-трудова, радикальна, селянсько-